

POETINIO DISKURSO KALBINIŲ RAIŠKOS PRIEMONIŲ
ADEKVATUMAS LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOSE

Janina BUITKIENĖ

Šio straipsnio tikslas – palyginti kai kurias Antano Baranausko „Anykščių šilelio“ ištraukas su jų vertimu į anglų kalbą, prisiliečiant prie tokių teksto kategorijų kaip kohezija, koherencija, registras ir kt., ir kurių negalima išvengti, kai vienokio ar kitokio tyrimo objektu tampa tekstas arba jo dalis. Be to, iškyla ir tam tikrų vertimo problemų. Jos būna susijusios su vertimo tikslumu, siekimu išlaikyti arba formą, arba turinį, konkrečios kalbos ištekliais, kultūriniais apribojimais ir pan. Šios problemos sprendžiamos įvairiai, nes vertimas kaip ir originalaus teksto kūrimas bei interpretacija yra subjektyvus. Teksto suvokimą lemia adresato interpretacija, todėl jis yra kintantis. Skirtingi vertėjai, savaip interpretuodami verčiamą tekstą, pateikia nevienodus vertimo variantus. Skirtumai iš esmės būna susiję su teksto paviršinės struktūros raiška, tuo tarpu giluminę verčiamo teksto struktūrą siekiama išlaikyti kiek galima labiau identišką.

Giluminė teksto struktūra yra susijusi su tokio teksto rišlumu, kuris angliškoje literatūroje įvardijamas koherencijos terminu (*coherence*). Šis plačios prasmės terminas yra perkeltas į lietuvių kalbą ir vartojamas, kada kalbama apie teksto koherenciją siekiant aptarti teksto giluminį rišlumą, įvardyti tuos sudėtinius elementus, kurie yra relevantiški teksto struktūrinimui ir suvokimui. Koherencija nesutampa su rišlumu siaurąja prasme (kohezija, *cohesion*). Tai paviršinis teksto struktūros rišlumas – formali ryšio tarp sakinių raiška. Įvairios ryšio priemonės yra plačiai išnagrinėtos ir susistemintos; jos yra vienas iš faktorių, sąlygojančių teksto giluminį rišlumą, tačiau ne pats svarbiausias. Lingvistinėje literatūroje pateikiama daug pavyzdžių, kuriuose vienas po kito esantys sakiniai turi daug pakartojimų ir kitų kalbinių formų, tradiciškai laikomų ryšio priemonėmis, tačiau konkrečioje situacijoje tokie sakiniai ne visada suvokiami kaip rišlūs. Ir atvirkščiai, formaliais ryšiais nesusiję sakiniai ar net atskiri žodžiai suvokiami kaip rišlus tekstas. Tai yra labai būdinga dialogams, ir žemiau pateiktas Widdowson (1992, 29) pavyzdys yra plačiai cituojamas ir minimas šiame kontekste:

- Telefonas.
- Aš vonioje.
- Gerai.

Cooko (Cook 1995) teigimu, knygos tituliname lape esantys tokie žodžiai ir sakiniai kaip, pvz., *Torntonas Vailderis. Aštuntoji Diena. Iš anglų kalbos vertė Juozas Subatavičius. Vilnius, Vaga, 1978* yra suvokiami kaip rišlus diskursas, nes skaitytojas jau turi supratimą apie pagrindinius knygos maketavimo principus ir taisykles. Tad ryšio priemonių buvimas tekste nėra nei būtinas, nei pakankamas faktorius teksto giluminiam rišlumui užtikrinti. Kita vertus, gausus ryšio priemonių, ypač leksinio kartojimo, vartojimas kai kada gali pakenkti teksto stiliui.

Pripažįstama (Cook, 1995, 24), kad teksto giluminį rišlumą lemia teksto ir konteksto plačiąja prasme sąveika, t.y. faktoriai, supantys ir veikiantys konkretų tekstą. Prie tokių faktorių kalbininkai linkę priskirti: a) pasakymus, esančius prieš ir po aptariamo teksto; b) paralingvistinius ypatumus; c) kitus tekstus; d) konkrečią situaciją; e) socialinę ir kultūrinę situaciją; f) teksto adresatą ir adresantą, jų sukaupytą patirtį bei žinias apie juos supantį pasaulį ir apie vienas kitą. Šie faktoriai lemia sakinių seką konkrečiame kontekste, jų prasmingumą, tikslingumą ir sąryšį. Pavyzdžiui, šiame sakinyje *Mokytojas nusiuntė klasės išdykėlį pas direktorių, nes jis mėtė popieriaus gumulėlius* įvardis *jis* galėtų koreliuoti su bet kuriuo daiktavardžiu, tuo apsunkindamas sakinio suvokimą, tačiau žinios apie konkrečią situaciją, apie egzistuojančius mokykloje hierarchijos santykius leidžia nedviprasmiškai nustatyti įvardžio *jis* referentą.

Paminėtų konteksto elementų svarba diskursui įvairuoja; paralingvistinis faktorius, pavyzdžiui, svarbesnis šnekamosios kalbos diskursui. Tačiau situacijos žinojimas, adresato ir adresanto santykiai yra relevantiški kiekvienam tekstui. Niekas nekalba ir nerašo šiaip sau, kalba yra vartojama konkrečioje situacijoje siekiant konkrečių tikslų. Tas pats autorius, aptardamas teksto lingvistikos problemas populiariame leidinyje ir mokslinėje konferencijoje, struktūris savo tekstą stilistiniu ir lingvistiniu požiūriais gana skirtingai, nes jo auditorija bus skirtinga ir jis sieks skirtingų tikslų. Vienose situacijose adresantas turės daugiau laisvės rinkdamasis teksto struktūrinimo principus, leksiką, gramatines formas, kitose – jo pasirinkimo laisvė bus ribojama. Su vartojimu susijusios variacijos, arba funkcinės variacijos, yra žinomos kaip registrai. Funkcinės variacijos aprėpia kalbos pasikeitimą priklausomai nuo funkcijų, kurias ji atlieka: ką žmonės iš tiesų daro, kas yra tie žmonės (jų padėtis, vaidmuo) ir ką tame vyksme, procese kalba norima pasiekti. Šie trys sudedamieji veiksniai – kas vyksta, kas dalyvauja ir koks yra kalbos vaidmuo – ir lemia kalbos funkcinių variacijų, arba registrų.

Registro sąvoka siejama su situacija ir šioje situacijoje vartojama kalba, kuri nėra neutrali, kaip nėra neutralūs ir kalbos vartotojai. Jie turi savo jausmus, ketinimus, planus ir jiems išreikšti sąmoningai renkami kalbines raškos formas. Hallidayus (Halliday, 1991, 46) rašo: „Registro sąvoka parodo, ką žmonės daro su kalba. Kai mes stebime kalbą įvairiuose kontekstuose, matome skirtingus kalbos/diskurso tipus, kurie pasirenkami kaip tinkamiausi konkreitiems situacijų tipams“.

Komentuodamas sąvoką „situacija“, Hallidayus teigia, kad tai nėra vien koks nors konkretus įvykis ar aptariami reikalai. Vien šie dalykai nenulemia kalbinių for-

mų pasirinkimo. Svarbiau yra tai, ar konkretus pasakymas yra tinkamas toje situacijoje. Dar daugiau, konkretus registras apibrėžiamas remiantis ne kokio nors vieno kalbinio vieneto vartojimu, bet jų dažniu ir pasikartojimu; dažniausiai tai būna leksinių ir gramatinių ypatumų derinys.

Registro parametrus sunku pritaikyti griežtus, formalius kriterijus, padedančius juos atskirti viena nuo kito. Dažnai būna sunku nustatyti konkretaus registro ribas ar juos kaip nors suskirstyti. Daugelis kalbininkų (McCarthy & Carter, 1994; Halliday & Hasan, 1985) skiria griežtus (tarptautiniai protokolai, tarptautinės telekomunikacijos kalba ir kt.) ir laisvus (žurnalistikos kalba, grožiniai tekstai) registrus. Griežtų registrų ypatybė yra nuspėjamas ir ribotas formalių kalbos elementų (fonologinių, gramatinių, leksinių) bei struktūrų skaičius, esant gana ribotai kalbinės veiklos sričiai. O laisvuosius registrus nustatyti sunku, nes bandymas fiksuoti šiuose registruose vyraujančias leksines formas ar gramatines struktūras, jų dažnumą ir kt. negali pateikti prasmingos tokių registrų charakteristikos.

Todėl nenustatoma, kad ši laisvų registrų tekstuose vartojama raiškos priemonių įvairovė ir gausa vertėjams kelia daug keblumų. Kaip žinia, pažodinis vertimas buvo kritikuojamas nuo senų laikų. Hatimas ir Masonas (Hatim, Mason, 1994, 5) pateikia XIV amžiaus arabų vertėjo kritinį pažodinio vertimo įvertinimą. Pastarasis kalba apie senųjų laikų arabų vertėjus, vertusius iš Graikų kalbos, kurie suradę žodžių ekvivalentus sudėlioja juos tokia tvarka, kokia buvo išdėstyti originaliame tekste. Kritikuodamas tokią vertimo metodą, šis XIV a. vertėjas daro prielaidą, kad klaidinga būtų manyti, jog graikų ir arabų kalbų žodžiai yra ekvivalentiški, jog sakinio struktūra yra ta pati kiekvienoje kalboje ir t.t. Tešiant pastarąją mintį, galima teigti, kad ne tik sakinio struktūra, bet ir žodžių tvarka, sakinių ilgis, informacijos perteikimo būdai yra vis kitokie kiekvienoje konkrečioje kalboje. Nida (1964) iškėlė mintį apie originalaus teksto ir jo vertimo formalųjį ir dinamiškąjį ekvivalentiškumą. Formalusis ekvivalentiškumas implikuoja kuo tikslesnį originalo ir vertimo formos ir turinio atitikimą. Dinamiškasis ekvivalentiškumas akcentuoja poveikio skaitytojui atitikimą abiejų kalbų tekstuose. Būtų idealu, jei vertimas išlaikytų originalo formą ir turinį, bet tai yra sunkiai pasiekiami, ypač laisvų registrų tekstuose. Turinio ir formos ekvivalentiškumas ganėtinai stipriai pažeidžiamas poetiniuose tekstuose. Kai kas abejoja, ar apskritai įmanoma išversti poetinį tekstą. Jakobson (1959), pavyzdžiui, teigia, kad veikiau galima kalbėti apie kūrybinį poetinio teksto perkėlimą iš vienos kalbos į kitą, o ne apie jo vertimą.

Šiaip ar taip, vertimas yra pasirinkimo reikalas, bet šis pasirinkimas yra motyvuotas – praleidimas, papildymas ar pakeitimas teksto/vertimo paviršinėje struktūroje gali būti pateisinti, jei jie nepažeidžia originalo giluminės struktūros, t.y. jei vertimas perteikia autoriaus mintis, idėjas, nuostatas. Tai reikšia, kad turi būti glaudus ryšys tarp vertėjo pasirinkimo ir verčiamo teksto autoriaus ketinimų, valios. Kitaip sakant, bet kurio registro teksto, o taip pat ir laisvos struktūros teksto, giluminė struktūra, arba koherencija, turi išlikti adekvati abiejose kalbose. Paviršinės struktūros raiškos būdai ir priemonės, arba teksto kogežija, skiriasi, nes kiekviena kalba turi tik jai būdingas raiškos priemones, tik taip, o ne kitaip struktūrinai sakinį ir tekstą.

Žemiau pateikti bandymai palyginti A. Baranausko „Anykščių šilelio“ teksto fragmentų vertimą į anglų kalbą neturi jokių pretenzijų į literatūrinį šių tekstų gretinimą ir vertinimą. Į juos žiūrima kaip į tekstus, turinčius tą pačią giluminę struktūrą, tačiau skirtingas raiškos priemones, kurios realizuoja šią struktūrą teksto paviršiuje. Vabalienė (1982, 178), recenzuodama Piterio Tempesto „Anykščių šilelio“ vertimą į anglų kalbą (šiuo vertimu ir remiamasi) rašo: „Versti 'Anykščių šilelį' nelengva; <....> kūrinys <...> reikalauja kruopštaus vertėjo pasirošimo – reikia pastidijuoti lietuvių tautosaką, susipažinti su Lietuvos istorija, jos miškų flora ir fauna, pagaliau net su anykštėnų tarme“ t.y. reikia gerai išmanyti to laiko socialinę ir kultūrinę situaciją. Recenzentė teigia, kad P. Tempesto vertimas artimesnis analoginei vertimo formai, „kuri ieško originalo formos funkcinių ekvivalentų vertimo kalboje ir jos poezijoje“ (Vabalienė, 1982, 178). Tai leidžia manyti, kad esantys pakitimai vertimo paviršinėje struktūroje nepažeidžia originalo giluminės struktūros. Tuo remiantis bus bandoma glaustai palyginti, kaip skiriasi šios poemos atkarpų kogežija lietuvių ir anglų kalbose. Teksto atkarpos lyginamos Gutwinski (1974) pateiktu teksto struktūrinimo ir plėtros modeliui, teigiančiu, kad tekstas (ypač pasakojamojo tipo) yra plėtojamas pagal plačiai suprantamas subjekto ir veiksmo linijas. Nominacijų grandinėles, įvardijančios šių linijų ekstralingvistinius denotatus, jungia sakinius į rišlią seką. Kita vertus, nominacijų heterogeniškumas praturtina subjekto ar veiksmo liniją papildomais prasminiais bei stilistiniais niuansais.

Kaip teigiama straipsnyje (Hatim & Mason, 1994, 12), originalo ir vertimo neatitikimai dažniausiai esti trejopi: 1) vertimas yra papildomas tam tikromis kalbinės raiškos formomis; 2) kai kurios originalaus teksto dalys yra praleidžiamos; 3) kai kada vertimo metu originalaus teksto mintis, autoriaus intencija yra šiek tiek modifikuojama.

Papildymai. Originalaus teksto papildymas leksiniais vienetais ar sintaksinėmis struktūromis, kaip ir kiti originalaus teksto transformacijos variantai, retai pasitaiko „gryna“ forma. Teisingiau būtų kalbėti apie vyraujančius pakitimus teksto paviršinėje struktūroje, t.y. ar daugiau kalbinių elementų įtraukiama ar praleidžiama vertime. Dažniausiai papildymai yra pramaišiui su praleidimais, nes verčiant naujai atsirandantys leksiniai vienetai ar sintaksinės struktūros tam tikra prasme kompensuoja ką nors, kas yra praleidžiama, neperkeliama pažodžiui iš originalo:

Ieva, gluosna ir blendis, grūšia, obelėlė;
Savo seserį skundžia liekna sedūlėlė.
Vinkšnos, šaltėkšniai, liepos ir nesuskaityti
Kitokių medžių skyriai tarp jų išsklaityti.
*Here pear and apple show munificence.
The cornel rues her sister's violence.
Here buckthorn grows, birdcherry, linden, elm
And many trees dwell in this forest realm...*

Lietuviškas tekstas plėtojamas pagal subjekto liniją, kurią realizuoja nominacijų grandinėle, išreikšta hiponiminiais kartojimais, ir kurią užbaigia hiperoniminis pakartojimas *medžiai*. Tuo tarpu vertime yra struktūrų paralelizmas, nes tekstas rutulioja-

mas ir per subjekto, ir per veiksmo linijas; vertėjui reikia daugiau veiksmą žyminčių nominacijų, kurių nėra originale – *show, grow*. Subjekto liniją realizuojanti nominacijų grandinėle sutrumpėja, bet užtat atsiranda papildomos prasmės konotacijos, susijusios su *sedūlėle* – angliška variante atsiranda žodžių junginys *her sister's violence*, reikalingas rimui išlaikyti, papildomai tautosakinei informacijai perteikti.

Čia paliepių torielkos po mišką išklotos,
Čia kiauliabudės pūspo lyg pievos kemsotos...
Here thrive the mushrooms that are nicknamed "swine",
While others round as plates lie flat and shine.

Lietuvišką tekstą plėtoja ir jo rišlumą palaiko homoniminis kartojimas *paliepių torielkos* ir *kiauliabudės*. Vertėjui sunku rasti šių grybų pavadinimų atitikmenų (o gal ir pačių grybų) anglų kalboje, todėl vertime atsiranda hiperoniminė nominacija *mushrooms*, kuri toliau tikslinama aprašomąja konstrukcija *that are nicknamed "swine"*. Pastaroji perteikia papildomus prasmės niuansus, kurių nėra lietuviškame tekste; ji tam tikra dalimi kompensuoja svetimybės *torielkos* praleidimą. Kita grybų rūšis *paliepių* visiškai nepamimama, o leksinis pakartojimas pakeistas substitutu *others*.

Vertėjas, siekdamas, kad vertimas skambėtų panašiai kaip originalas, kartais papildoma tekstą įvairiomis priemonėmis, kurios vaizdiniu ar prasminiu aspektu modifikuoja originalą, pvz.:

Kur toj puikybė jūsų pasidėjo?
Kur ramus jūsų užimas nuo vėjo...
Where are your former charms? Where did they go?
Where is your humming when the wind would blow...

Vertime sintaksinis paralelizmas dubliuoja iš esmės tą pačią mintį. Įvardis *they*, koreliuodamas su *your former charms*, nesuteikia naujų prasmės niuansų. Šiek tiek kinta veiksmo linija, kai pirminė nominacija *are* keičiama antrine nominacija *go*, tačiau galima teigti, kad šių abiejų nominacijų samplaika pakankamai tiksliai atspindi lietuviško teksto veiksmo įvardijimą *prasidėjo*. Kaip pastebi Hoey (1991), kartojimo funkcija yra sutelkti dėmesį į pirminę nominaciją, akcentuoti ja išreiškiamą mintį. Todėl galima būtų teigti, kad sintaksinis kartojimas nėra neutralus; jis ne tik šiek tiek modifikuoja eilutės prasmę, bet ir suteikia tam tikrų stilistinių ir prasminių konotacijų.

Ir senos pušys siūravo, braškėjo?
And rock your pines, as centuries ago?

Čia matome vertėją naudojant, viena vertus, originalaus teksto papildymą, kita vertus, kai kurių originale vartojamų raiškos priemonių praleidimą. Lietuviškame tekste veiksmo linija reiškia stilistiškai konototomis leksemomis *siūravo, braškėjo*. Vertime veiksmo linija įvardijama stilistiškai neutralia nominacija *rock (supti(s), svyruoti, siūbuoti)*. Galima daryti prielaidą, kad neradus reikiamo veiksmą įvardijan-

čio atitiktums, praplėtimo *as centuries ago* reikia rimui išlaikyti. Kartu jis perteikia prasminius niuansus, tačiau šiek tiek kitokius, nei nominacija *senos*, kuri charakterizuoja veiksmo dalyvį *senos pušys*. Vertime papildymas *as centuries ago* veikiau charakterizuoja veiksmą.

Šis papildymas:

Skujom, šakelėm ir šiškom nuklotą
Kepina saulė nenaudingą plotą...
*With needle, cone and twig the earth is strewn –
A barren waste the sun bakes hard in June...*

taip pat reikalingas vertimo rimui išlaikyti, tačiau jame esanti konkreti laiko nuoroda *in June* pateikia skirtingą teksto interpretaciją, implikuodama, kad birželis esti karščiausias vasaros mėnuo. Su tuo ne visiškai galima būtų sutikti, todėl galima tvirtinti čia esant autoriaus intencijos/minties iškreipimo.

Tokio pobūdžio papildymai yra ganėtinai gausūs, jie yra priimtini laisvų registru tekstuose. Atsiradę šie tokie prasminiai ar stilistiniai pakitimai nepažeidžia bendros teksto giluminės struktūros.

Praleidimai vertime dažniausiai aptinkami ten, kur originalo autorius, vartodamas folklorinius deminutyvus, vaizdingus veiksmazodžius, epitetus, metaforas ir kt., aprašo vieną ar kitą Anykščių šilelio aspektą.

Kur tik žiūri, vis gražu: žalia, liekna, gryna!
Kur tik uostai, vis miela: giria nosį trina!
Kur tik klausai, vis linksma: šlama, ūžia siaudžia!
Ką tik jauti, vis ramu: širdį glosto, griaudžia!
*All that surrounds you with such beauty glows!
With every scent the forest woos your nose
And lively sounds you hear in every part.
You sense a deep calm soothing to the heart.*

Keturiomis eilutėmis apmestas poemos lyrinio vaizdo planas vertime nėra iškreipiamas. Tačiau paviršinėje šios teksto atkarpos struktūroje yra ženklų skirtumų. Lietuviškas tekstas struktūrinamas remiantis sintaksiniu paralelizmu. Tekstas rutuliojamas pagal veiksmo liniją. Veiksmažodinėmis nominacijomis įvardijami keturi pojūčiai: *žiūri, uostai, klausai, jauti*. Jie charakterizuojami plačios semantikos nominacijomis *gražu, miela, linksma, ramu*, kurios toliau detalizuojamos stilistiškai konotuotomis leksemomis *siaudžia, griaudžia*, metaforomis *giria nosį trina*, kelių nominacijų seka *žalia, liekna, gryna*, – visa tai jau savaime implikuoja stilistinius niuansus. Vertime keturi minėtieji pojūčiai išvardijami ir charakterizuojami, tačiau tokio aiškaus konstrukcijų paralelizmo kaip lietuviškame tekste nerandame. Originalu vyrauja veiksmo linija. Šio veiksmo subjektas išreiškiamas implicitiškai – *tu* (numanomas skaitytojas), nes lietuvių kalbos gramatinė sistema leidžia tai daryti. Verčiant į anglų kalbą implicitiškai išreikštas subjektas verčia vertėją kai ką pakeisti, nes šiai kalbai būdinga iš esmės privaloma dvinarė sakinio struktūra įpareigoja pastarąjį eks-

plicitiškai įvardyti veiksmo subjektą. Vertime subjektai keičiasi – *all, the forest, you* –, dėl eilėdaros reikalavimų jie atsiranda skirtingose eilučių vietose, todėl paralelizmas išblunka. Originale išrikuoti sinoniminiai ar artimos reikšmės veiksmažodžiai, detalizuojantys plačios semantikos pirminę nominaciją, vertime dingsta; jie jungiami į vieną bendresnę nominaciją, išreikštą stilistiškai lengviau konotuota leksika: *lively sounds, a deep calm soothing to the heart*, ir t.t. Tai, kad vertime dingsta gausūs lietuvių kalbos folklorui būdingi deminutyvai, iliustruoja ir daugelis kitų teksto atkarpų:

Kur jūsų paukščiai, paukšteliai, paukštytės...
Where are your birds and nestlings to be found...
Kur jūsų žvėrys, gyvuliai, žvėreliai?
Kur žvėrių olos, laužai ir urveliai?
*Where are your living creatures large and small,
The burrows and the lairs that housed them all?*

Lietuviškame tekste subjekto pirminės nominacijos koreferencija išreiškiama stilistiškai konotuotomis leksemomis. Vertime subjektai įvardijami stilistiškai neutraliomis nominacijomis. Vertėjo pastangos išlaikyti teksto vaizdinį adekvatumą, stokojant tam tikslui būtinų kalbinių elementų, pastebimos eilutėje, kur minimi *žvėrys ir žvėreliai*. Vertėjas, nerasdamas adekvačios mažiškos formos, perteikia vaizdinį aprašomuoju būdu: *living creatures, large and small (gyvi padarai, dideli ir maži)*.

Netgi kartojant tą pačią mintį, lietuviškame tekste matome šiokių tokių variacijų:

Visa prapuolę; tik ant lauko pliko
Kelios pušelės apykrevės liko!..
Dabar visa prapuolę...tik ant lauko pliko
Kelios kreivos, nuskurdę pušelytės liko...

Vertime šie stilistiniai niuansai neperteikiami. Abiejose dvieiliuose aptinkama ta pati nominacija: *A few disfigured pines alone remain* (1985, 143; 155).

Praleidimų vertime atsiranda ir tais atvejais, kai objekto nominacija lietuviškame tekste realizuojama tikriniu vardu (geografiniu vietovardžiu); vertėjas tokiais atvejais vartoja bendros semantikos nominacijas:

Putinai krauju varva, serbentai po Šlavę
Ir paliūnėm kur ne kur priglaudą sau gavę.
*The guelder-rose bleeds. Currants black and red
In sheltered places by the the river spread.*

Kas ten šnibžda? – Ė šnypščia iš kelmo piktoji,
Ėgi srove teškena upelė šventoji.
*Who whispers? It's an adder you hear hiss
Or it's the river laps her bank in bliss.*

Pakeitimai yra susiję arba su raiškos priemonių pakeitimu, arba su tam tikrais pakeitimais prasminiuose niuansuose. Originalo raiškos priemonių pakeitimas kai

kada gali būti sietinas su aukščiau aptartaisiais praleidimo ar papildymo atvejais. Kaip jau buvo minėta, sunku rasti „gryną“ vieną ar kitą teksto transformacijos atvejį.

Greit auga, ilgai esti giminių visokių:
Paažuolių, raudonikių ir kitų kitokių.
*And here too thrive this kin of every kind:
Brown, red, gray – every shape and hue you'll find.*

Nors teksto giluminis rišlumas išsaugomas, ženkliai pakeičiamos kalbinės raiškos priemonės – vietoj nominacijų grandinėlės, įvardijančios grybų rūšis *paąžuolių, raudonikių*, pateikiama nominacijų grandinėlė, įvardijanti spalvas *brown, red, gray*, būdingas šioms grybų rūšims, taip pat nusakoma, kad jie gali būti įvairių formų ir atspalvių. Panašių autoriaus minties pakeitimų, atsirandančių dėl to, kad vertėjui sunku rasti adekvačius leksinius atitikmenis arba kad šių atitikmenų pavartojimas griauna rimą, pastebima ir daugiau:

„Ką, ką, ką jums atnešti? Ką jūs kalbat niekus?
Ką, ką, ką, ką? ar grūdus? ar musias? ar slikius?“
*“What – what – what – what to bring you? Speak in turn!
What – what? A grain of wheat? A fly? A worm?”*

Klausimas *Ką jūs kalbat niekus?* verčiamas paliepimu *Speak in turn!*, ir tai šiek tiek pakeičia autoriaus mintį. Tačiau galima teigti, kad kitais aspektais šios dvi eilutės yra išverstos nepriekaištingai, nes vertėjui pavyko perteikti „trumpus, skubius, kapotus klausimus ir tokius pat atsakymus“ (Vabalienė, 1982, 178). Eilučių gyvumas ir žaismingumas, kuris išgaunamas aliteruojant garsą [k], išlaikomas anglų kalboje įvedant garsų [w] ir [r] aliteracijas.

Šioje ištraukoje:

Ir vasarą, ir žiemą kaip rutos žaliuoja,
Liemuo liemenį plaka, kaip mendrės siūruoja.
Už pusvarsčio nesmato – toksai tankumynas!
*In summer and in winter green as rue,
Like reeds they grow, they close the distant view
And all around you only trees are seen...*

vertėjas ženkliai pakeičia trečiąją eilutę *už pusvarsčio nesmato – toksai tankumynas*. Vertime dingsta ilgio matas *pusvarsčio*, įvardijantis XIX a. rusų ilgio matą ir kartu perteikiantis svarbią informaciją, susijusią su Lietuvos istorija. Galima teigti, kad *pusvarsčio* pakeitimas kitomis leksinėmis ir sintaksinėmis struktūromis eliminuoja iš teksto gana svarbius prasminius niuansus.

Panašų autoriaus intencijos pakeitimą matome ir šiame dvielyje:

Ė tai vis dėl arielkos daugiausia išleidę:
Visi buvę kaip žydų šeimyna pasleidę.

*Whatever money they received they drank
And into ways of dissolution sank.*

Pirmiausia prapuola barbarizmas *arielka*, kuris buvo plačiai vartojamas Lietuvoje XIX a., o ilginiui buvo pakeistas kitu žodžiu. Teksto giluminiui ryšiui užtikrinti *arielka* keičiama veiksmazodžiu *drank*. Tačiau antrosios eilutės vertimas labiau pakeičia autoriaus mintį ir tam tikra prasme žeidžia teksto giluminę struktūrą. Originale lietuviai yra lyginami su žydais, šio lyginimo interpretacijų gali būti įvairių. Viena iš jų gali būti grindžiama tuo, kad tais laikais daug žydiškos kilmės žmonių buvo turtingi. Vienas iš būdų lengvai uždirbti pinigų buvo parduoti alkoholinius gėrimus lietuvių valstiečiams, kurie, savo ruožtu, prasigerdavo ir nuskursdavo. Vertime šie istoriniai socialiniai niuansai dingsta – konstatuojamas tik pats nusigyvenimo faktas.

Remiantis aukščiau pateiktų pavyzdžių lyginimo analize galima padaryti šias išvadas. Laisvų registrų tekstai verčiant patiria ženklų paviršinės struktūros (teksto kogeizijos) pakitimų, kurie dažniausiai pasireiškia per leksinių vienetų ar sintaksinių struktūrų papildymus, praleidimus ar pakeitimus. Retai kuri iš šių originalaus teksto transformacijų būna gryna, nes, pavyzdžiui, panaudojus vertime papildomus leksinius vienetus, tenka atsakyti ko nors, kas buvo originale. Poetinis tekstas yra ypatingas tuo, kad jam reikšmingas rimo ir ritmo išlaikymas, kuris savo ruožtu lemia daugelį verčiama teksto paviršinės struktūros ypatumų. Svarbų vaidmenį vaidina abiejų kalbų gramatinė struktūra – vertėjas, negalėdamas implicitiškai įvardyti subjekto angliškai, turi kitaip struktūrinti verčiamą tekstą, daugiau remtis veiksmo linija. Dėl skirtingų abiejų kalbų leksinių išteklių (deminutyvinės formos, onomatopėja, skirtingos šaknies vaizdingieji veiksmazodžiai garsams ir pan. reikšti, dialektiniai posakiai ar svetimybės, kurių gausu lietuviškame tekste ir kurių ekvivalentų dažnai negalima rasti anglų kalboje) matomi ryškūs nominacinių grandinelių neatitikimai.

THE ADEQUACY OF FORMAL LINGUISTIC MEANS IN LITHUANIAN AND ENGLISH POETIC DISCOURSE

S u m m a r y

This article tries to throw some light upon the differences in the structuring of texts in the process of translation. These differences are connected with certain variations at the surface level of the text (text cohesion) while it is assumed that the deep structure of the original (text coherence) has to be preserved while translating. A Lithuanian poetic text and its translation into English were analyzed. The obtained data show that the translator allowed for certain modifications on the surface level of the discourse which manifest themselves most clearly in the omissions, additions and alternations. The data also prove that the more culture-bound a text is, the more scope there may be for modification.

LITERATŪRA

- Baranauskas A.*, 1985, *Anykščių šilelis*. Vilnius: Vaga.
Baranauskas A., 1985, *The Forest of Anykščiai*. Vilnius: Vaga.
Cook G., 1995, *Discourse and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Gutwinski W., 1974, *Cohesion in Literary Texts: a Study of Some Grammatical and Lexical Features of English Discourse*. The Hague: Mouton.

Halliday M. A. K. & Hasan R., 1991, *Language, Context, and Text: Aspects of Language in Social-Semiotic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

Hatim B. & Mason I., 1994, *Discourse and the Translator*. London & New York: Longman.

Hoey M. P., 1991, *Patterns of Lexis in Text*. Oxford: Oxford University Press.

Jakobson R., 1959, *On Linguistic Aspects of Translation*. – Bower, R. A. (ed.) *On Translation*. Harvard: Harvard University Press.

McCarthy M. & Carter M., 1995, *Language as Discourse: Perspectives for Language Teaching*. London & New York: Longman.

Nida E. A., 1964, *Towards a Science of Translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E. J. Brill.

Vabalienė D., 1982, „Anykščių šilelis“ angliškai. – *Pergalė*, Nr. 3, 177–189.

Widdowson H. G., 1992, *Teaching Language as Communication*. Oxford: Oxford University Press.

Vilniaus pedagoginis universitetas
Anglų kalbos katedra

Įteikta
1999 m. gruodžio 29 d.